

НАТОВСЬКІ СТАНДАРТИ ДЛЯ КРАЇН-КАНДИДАТІВ У ПЕРІОД ПЕРШОГО РОЗШИРЕННЯ АЛЬЯНСУ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 4(27), с. 49–53

Досвід вступу країн Центральної Європи до НАТО засвідчив, що членство в Альянсі це не тільки привілеї, а й обов'язки, а деколи і виконання складних завдань. У процесі виконання окреслених завдань важливе місце займає дотримання збройними силами натовських стандартів, які є обов'язковими для всіх членів Організації та забезпечують інтероперативність військових підрозділів НАТО.

У середині 90-х років, коли Республіка Польща (РП) розпочала активне приготування до членства в Альянсі, політики та військові зіткнулися з низкою проблем пристосування до вимог НАТО. У 1996 р. фахівці насамперед звернули увагу на те, що однією з найслабших позицій польської системи державного контролю над армією була відсутність Конституції. Польща потребувала також закон про ротацію вищих армійських кадрів. Для прикладу, у США керівник об'єднаного комітету (начальник Генерального штабу) змінювався кожні чотири роки. Водночас у Польщі начальник Генерального штабу генерал Т. Вілецький на той час пережив шість міністрів оборони [16, 2].

У квітні 1997 р. у Варшавському університеті відбулася дискусія в рамках “Дня НАТО”, організована секцією академічного Атлантичного клубу та Євроатлантичним товариством. Експерти майже одноставно відзначили, що ніхто конкретно не знає, якою має бути модель польських збройних сил в умовах входження до НАТО та наголошували на непристосованості командування польської армії до стандартів НАТО. У виступах домінувала точка зору про необхідність радикальної перебудови офіцерського корпусу з метою його наближення до стандартів НАТО [8, 5].

З думкою незалежних аналітиків погоджувалися й урядові експерти. У листопаді 1996 р. Департамент системи оборони МО та Департамент планування і аналізу МЗС Польщі провели семінар, на якому було проаналізовано хід першої

частини програми “Бета”, яку розробила Військово-технічна академія. Науковці позитивно відзначили тільки діяльність польського МЗС. На їхню думку, закордонна політика МЗС збігалась на 70 % з оборонною політикою НАТО. У військовій справі ситуація була значно гіршою. Польська армія, порівняно з середнім стандартом армій НАТО, заповнила тільки 38 % положень, а вимоги НАТО були виконані тільки на 36 %. Видатки Польщі на озброєння порівняно з НАТО склали лише 32 % [13, 5].

Та все ж 1996 р. став переломним у внутрішньому житті Збройних сил РП, оскільки був прийнятий ключовий документ — “Політико-стратегічний план оборони РП”, який затвердив Державний комітет оборони. Разом з тим, на завершальній стадії був перспективний план розвитку Збройних сил РП, який передбачав рівень бюджетних надходжень до 2002 р., визначав напрями співпраці з оборонними структурами НАТО, а також заплановані кадрові зміни та модернізацію озброєнь. Крім того, був створений також новий Департамент співпраці з НАТО і ЗЄС. Перший заступник міністра оборони Польщі А. Каркошка, наводячи приклад економії коштів, звертав увагу на скорочення 836 штатних посад у війську, з яких 46 були генеральськими. Водночас, на грудень 1996 р. з 1200 критеріїв, які були обов'язковими для країн НАТО, Польща виконала тільки 800 [7, 5].

У січні 1998 р. у штаб-квартирі Командування НАТО в Європі був підготовлений таємний рапорт щодо стану приготування країн-кандидатів. На думку фахівців, на той час Польща була повністю беззахисною у випадку атаки тактичних ракет, оскільки польська бойова авіація була застарілою і тільки деякі військові кораблі були в змозі вийти за межі Балтійського моря. Крім того, навіть елітарні сухопутні частини могли досягнути тільки третій (досить низький) рівень бойової

готовності НАТО. Офіцери НАТО вважали, що за кільканадцять місяців до отримання членства в Альянсі польські збройні сили не тільки не в змозі співдіяти зі збройними силами країн “16”, але навіть не могли протистояти можливій загрози [3, 6].

У найбільш критичній ситуації перебували військово-повітряні сили та військово-морський флот. Необхідна кількість боєприпасів не перевищувала 15 днів, а досить часто була меншою, натомість стандарти НАТО вимагали 30 днів. Головною проблемою була також відсутність сучасної системи зв'язку. Саме з цієї причини командні штаби польської армії могли співдіяти з НАТО тільки від 2000 р. До кінця 1999 р. тільки дві польські дивізії мали отримати найсучаснішу систему зв'язку. На той час жодна польська сухопутна частина не могла увійти до складу сил швидкого реагування НАТО [5, 7]. Водночас, згідно з інформацією керівника управління командування штабами Генерального штабу збройних сил Польщі Х. Таціка на час вступу Польщі до Альянсу командуванню НАТО мали підпорядковуватися 11-та і 12-та механізовані дивізії, 6-та аеромобільна бригада, 25-та авіаційна бригада — всього 30 тис. військовослужбовців [3, 6].

Фахівці НАТО також стверджували, що тільки 20–30 % польських військових кораблів відповідали сучасним вимогам та стандартам НАТО, а їх модернізація мала розпочатися у 2000 р. Модернізації мали підлягати виключно ті кораблі, які підпорядковувалися НАТО — 1 корвет, 1 підводний човен з кораблем підтримки, 1 рятувальний корабель, 3 тральщики мін, 1 танкер, 2 гелікоптери та 2 рятувальні літаки. Слабкою була і бойова готовність польських військово-морських сил порівняно зі стандартами НАТО. Тільки 75 % кораблів відповідали вимогам 1–4 ступеня готовності, а в морській авіації цей показник знижувався до 50–70 %. Другою слабкою стороною, що знаходилась на рівні мінімальних стандартів НАТО, був стан підготовки військових кадрів. Зокрема, кораблі, які мали ввійти у підпорядкування Альянсу, виходили у море в середньому на 70–120 днів, усі інші кораблі тільки на 40 днів. У подібній ситуації знаходилися пілоти морської авіації, які перебували у повітрі в середньому 45 год., а до 2000 р. планувалося збільшити кількість льотних годин тільки до 60–75 год. До того ж менше половини основного персоналу військово-морських сил знало англійську мову на рівні, який давав змогу проводити спільні операції з НАТО [5, 7].

Надзвичайно низьким був рівень підготовки військових пілотів. Стандарт для пілотів-винищувачів НАТО становив 180 год польотів на рік, у Польщі ж в 1996 р. пілоти у середньому перебували в повітрі тільки 45 год [16, 2]. Зокрема, екіпажі МіГ-29 та МіГ-21 тренувалися щорічно тільки 40 год, МіГ-23 і Су-22 — 60 год, а пілоти транспортних літаків та гелікоптерів — 70 год. Альянс був також стурбований і тим, що все ще не було знайдено надійних джерел фінансування модернізації армії. На думку спеціалістів НАТО, прогнозовані польською владою кошти були недостатніми для модернізації збройних сил. Водночас у рапорті зазначалось, що потенціал польських сухопутних частин був значним та міг збільшити можливості НАТО в умовах проведення операцій у рамках широко театру військових дій [5, 7].

20 січня 1998 р. депутати Сейму РП були ознайомлені з таємним рапортом про стан польської армії напередодні інтеграції з НАТО, розробленим Міністерством оборони Польщі, який давав достатньо критичну оцінку Збройним силам Польщі. Згідно з рапортом, автором якого був заступник міністра оборони Польщі Р. Мрозевич, ліміти навчання в польській армії були значно нижчими від натовських стандартів. Зокрема, водій БМП і танку в польських збройних силах протягом року мав проїхати 120 км, натомість в армії НАТО 600–800 км; польський підводний човен знаходився у плаванні 30 днів, а натовський — 120 днів; польський оператор протитанкового ракетного комплексу щороку вистрілював 0,1 ракети. У рапорті зазначалось, що польська сторона не в змозі забезпечити радикального поліпшення, оскільки до 2012 р. збільшення коштів на навчання військ було незначним. Експерти відзначали, що серед головних завдань, які НАТО ставило перед Польщею, було пристосування польської армії у таких важливих напрямках, як командування, зв'язок та підготовка кадрів. У рапорті підсумовувалося, що польські збройні сили мали досягнути повної інтегративності з силами НАТО через 15 років [15, 5].

Розширення НАТО змусило керівництво розпочати структурні реформи. 22 квітня 1997 р. у Брюсселі начальники генеральних штабів країн НАТО прийняли рішення про спрощення структури командування НАТО. Реформа передбачала покращення пристосування Альянсу до вирішення проблем в умовах закінчення “холодної” війни. Більшість союзників висловлювалися за збереження двох стратегічних командувань НАТО: в Європі та регіоні Атлантики. З трьох до двох мала

зменшитись кількість регіональних командувань у Європі: “Північ” та “Південь”. До того часу існувало окреме командування у Великобританії у північно-західному регіоні [2, 5].

Обговорюючи питання структури командування начальники Генеральних штабів країн НАТО не могли порозумітися щодо локалізації командувань найнижчого рівня. Начальники штабів погодилися, що майбутня військова структура Альянсу мала б складатися з трьох, а не чотирьох рівнів командування. Разом з тим, простір країн “16” мав бути поділений на Атлантику та Європу. На зустрічі начальників штабів НАТО та країн Центральної Європи Альянс погодився на те, щоб офіцери країн — учасниць “Програми партнерство заради миру” могли брати участь разом з Альянсом у спільних запланованих миротворчих місіях. Голова військового комітету НАТО К. Наманн вважав, що новим членам не потрібно було кардинально оновлювати свій військовий потенціал. На його думку, для співпраці з Альянсом було необхідним: знання командуванням англійської мови, інтеграція систем протиповітряної оборони з натовською, пристосування портів та аеродромів до прийняття союзницьких кораблів та літаків, а також, щоб нові члени продовжували свої програми модернізації збройних сил [2, 5].

У НАТО тривала також і дискусія щодо пріоритетності регіонів. Так, в одному із своїх інтерв’ю генеральний секретар НАТО Х. Солана, відповідаючи на запитання, які на сьогодні регіони є пріоритетними в стратегії НАТО — Центральна Європа, Балкани, чи держави середземноморського басейну, наголосив, що одне не виключає іншого, хоча до останнього часу середземноморський регіон вважався другорядним. Водночас Х. Солана нагадав слова міністра оборони Італії Б. Андреотті: якщо держави, які розташовані на іншому березі Середземного моря, отримують доступ на ринках зброї до китайських чи корейських ракет середньої дальності (3000 км), в такому випадку під загрозою опиниться вся Європа [6, 5].

Особливі вимоги НАТО висувало щодо збереження таємної інформації. У листопаді 1997 р. керівники спецслужб Польщі, Угорщини та Чехії були запрошені на засідання Комітету безпеки НАТО, який займався захистом таємної інформації Альянсу, а також процедурами допуску до цих таємниць працівників Альянсу та національних місій у Брюсселі. Згідно з неофіційною інформацією кожний польський дипломат, який працюватиме в штаб-квартирі НАТО, мав бути підданий подвійній перевірці, як це застосовувалося до

дипломатів країн НАТО. Процедура передбачала, що кандидатуру спочатку мали затвердити польські спецслужби, а вже потім НАТО [12, 10].

З прийняттям Польщі до НАТО польська спецслужба усвідомлювали, яку відповідальність вони нести будуть під час роботи на східному фланзі Альянсу. У зв’язку з цим, до кінця 1998 р. польський парламент повинен був прийняти закон про захист таємної інформації. Необхідно було також провести перевірку близько 3 млн працівників державного сектору. Згідно з інформацією заступника шефа Відомства охорони держави Є. Нужка ця процедура була добровільною, але особа, яка відмовлялася від проходження перевірки, не могла надалі виконувати свої обов’язки. Остаточний сертифікат у справі доступу до таємної інформації мала видавати Всепольська влада безпеки. Зміни мали відбутися й у класифікації таємних документів, оскільки ті, що використовувалися до того часу в Польщі, не відповідали західним вимогам [11, 6]. Перебуваючи у Варшаві в лютому 1998 р., директор бюро безпеки НАТО П. Геллент відзначив великий поступ Польщі на шляху до виконання вимог НАТО у справі безпеки інформації та її збереження під час передачі. Водночас, застеріг, що після отримання членства в НАТО вимоги стануть вищими і для цього необхідними будуть зміни законодавства. Йшлося насамперед про перевірку осіб, які мали доступ до таємної інформації, класифікації документів, передачі інформації, її архівації тощо. Крім того, на його думку, необхідно було розбудувати законодавство, пов’язане з боротьбою проти організованої злочинності [9, 3].

Слід зазначити, що в умовах наближення Польщі до членства в НАТО польська опозиція відмовилась використовувати цю тему у внутрішньополітичній боротьбі. Показовим став факт, що експерти програмної групи опозиційної Вибірчої акції “Солідарність” з питань реформування спецслужб надіслали лідеру цього угруповання М. Кшаклевському листа, в якому обґрунтували свій вихід з ВА “С” до часу ратифікації Сенатом США рішення про розширення НАТО. Група заявила, що не буде публічно оцінювати діяльність польських спецслужб, оскільки експерти не хотіли, щоб їхня критика Відомства охорони держави та Військової інформаційної служби була використана противниками польського членства в НАТО. Експертна група з питань реформування спецслужб була створена з числа колишніх функціонерів спецслужб, які були пов’язані з “Солідарністю”. У червні 1997 р. група експертів опублікувала

відкритий лист з вимогою відокремити від основ цивільну та військову спецслужби. Концепція так званого нульового варіанту була піддана критиці колишніми високими офіцерами ВОВ, які були пов'язані з Інститутом Л. Валенси [12, 10].

Незважаючи на те що Польща ретельно готувалася до виконання вимог щодо збереження таємної інформації, польські військові спочатку мали до неї обмежений доступ. Інформацію про те, що військові Польщі, Чехії та Угорщини щонайменше протягом кількох років не допускатимуться до найвищих посад у командуванні НАТО, неофіційно підтверджували високопосадовці Альянсу [4, 4]. Хоча військові представники трьох країн Центральної Європи — Польщі, Чехії та Угорщини залежно від необхідності мали брати участь у роботі Військового комітету НАТО — найважливішої складової частини Альянсу, все ж голова Військового комітету НАТО генерал К. Науманн також підтвердив, що впродовж кількох років нові члени не можуть розраховувати на отримання важливих військових посад у командуванні НАТО. Генерал також категорично виключив можливість створення штабів командування на території нових членів, що було для них досить важливим у фінансовому та стратегічному плані [1, 14]. Ця заява була певною поступкою в бік Росії, оскільки під час зустрічі начальників Генеральних штабів 44-х країн — учасниць програми “Партнерство заради миру” російський представник — генерал А. Квашнін заявив про негативне ставлення до розширення НАТО на схід, особливо у “військовій площині”. Водночас К. Науманн запевнив, що союзники не вестимуть розмови на теми, які торкатимуться суверенних держав “над їхніми головами” [10, 4].

Додатковою серйозною перешкодою для інтегративності стали вимоги до знання англійської мови. У листопаді 1997 р., після брюссельської зустрічі з представниками Генеральних штабів країн, які брали участь у програмі “Партнерство заради миру”, керівник управління командування штабами Генерального штабу збройних сил Польщі Х. Тацік назвав однією з головних проблем пристосування польської армії до систем діяльності НАТО — зміну ментальності польських офіцерів, а однією із слабких сторін польських військовослужбовців — недостатнє знання англійської мови [3, 6]. На думку експертів Департаменту системи оборони МО та Департаменту планування і аналізу МЗС Польщі, за умови вступу Польщі до НАТО, до праці у структурах Альянсу необхідно було задіяти 1,5 тис. військових та 1 тис.

цивільних експертів. На той час у польській армії не було такої кількості офіцерів, які б могли добре розмовляти англійською мовою [13, 5]. Перший заступник міністра оборони Польщі А. Каркошка інформував, що з 80-ти тисяч військових кадрів тільки 1500 офіцерів володіють англійською мовою, з них дуже добре близько сотні. Водночас, коли Польща мала увійти до НАТО, до роботи в центральних органах НАТО потрібно було задіяти щонайменше 100–200 офіцерів, які б вільно володіли англійською мовою [14, 3].

На згадану проблему звертали увагу і функціонери штаб-квартири НАТО, оскільки в найближчі роки сотні польських офіцерів мали спілкуватися зі своїми колегами по НАТО. Міністерство оборони Польщі організувало декілька англійських курсів для військовослужбовців, вік яких не перевищував 45 років, що практично відрізало дорогу до НАТО більшості тодішнім полковникам і генералам. Зі свого боку угорський уряд профінансував створення школи англійської мови для військовослужбовців країн Центральної Європи, які брали участь у програмі “Партнерство заради миру” [3, 6].

Польський досвід виконання вимог НАТО щодо розбудови збройних сил засвідчив, що головні труднощі полягали у модернізації війська, перепідготовці воєнних кадрів не тільки з оперативно-тактичної точки зору, а й мовної підготовки, інтеграції систем зв'язку і протиповітряної оборони, а також зміцнення військової інфраструктури. Водночас, згадані процеси проходили на тлі всебічної фінансової допомоги як з боку окремих країн Альянсу, так і натовських структур.

Література

1. *Alterman M.* Do NATO bez stanowisk // *Gazeta wyborcza.* — 1997. — 2 grudnia. — S. 14.
2. *Bielecki J.* Odchudzanie NATO // *Rzeczpospolita.* — 1997. — 23 kwietnia. — S. 5.
3. *Bielecki J.* Kłopoty z mentalnością // *Rzeczpospolita.* — 1997. — 14 listopada. — S.6.
4. *Bielecki J.* Dzień na świecie. Informacje // *Rzeczpospolita.* — 1997. — 29 listopada. — S. 4.
5. *Bielecki J.* Armia nie na te czasy // *Rzeczpospolita.* — 1998. — 19 stycznia. — S. 7.
6. *Krzemień E.* NATO czeka na nas // *Gazeta wyborcza.* — 1998. — 21–22 lutego. — S. 5.
7. *Lentowicz Z.* Wojsko się ułoży // *Rzeczpospolita.* — 1996. — 5 grudnia. — S. 5
8. *Lentowicz Z.* Sojusz na Uniwersytecie // *Rzeczpospolita.* — 1997. — 4 kwietnia. — S. 5.

9. Słomkowski Z. Tajemnice pod specjalnym nadzorem // Trybuna. — 1998. — 27 lutego. — S. 3.
10. Wągrowaska M. Dzień na świecie. Informacje // Rzeczpospolita. — 1997. — 5 grudnia. — S. 4.
11. Wągrowaska M. Tajemnice pod kontrolą // Rzeczpospolita. — 1998. — 25 lutego. — S. 6.
12. Węglarczyk B. UOP bliżej Sojuszu // Gazeta wyborcza. — 1997. — 19 listopada. — S. 10.
13. Wroński P. W pół drogi do NATO // Gazeta wyborcza. — 1996. — 19 listopada. — S. 5.
14. Wroński P. Trzy mile bliżej NATO // Gazeta wyborcza. — 1996. — 5 grudnia. — 1996. — S. 3.
15. Wroński P. I z czym tu do NATO? // Gazeta wyborcza. — 1998. — 21 stycznia. — S. 5.
16. Z Clintonem do NATO // Gazeta wyborcza. — 1996. — 7 września. — S. 2.

Проаналізовано вимоги НАТО до країн, які зробили заявку на членство, на прикладі Республіки Польща. Особливу увагу було приділено військовим і мовним стандартам, а також здійснено порівняльний аналіз натовських вимог до тодішнього реального стану польських збройних сил.

Проанализированы требования НАТО к странам, которые сделали заявку на членство, на примере Республики Польша. Особое внимание привлечено к военным и языковым стандартам, а также проведен сравнительный анализ натовских требований с реальным состоянием польских вооруженных сил.

The article analyzes the requirements of NATO to the countries which have applied for membership on the example of Poland. The special attention is paid to military and linguistic standards, and the comparative analysis of the NATO requirements to the real state of the Polish armed forces of that time is done.

Надійшла 27 жовтня 2010 р.